

FIGYELŐ

KÉT BÍRÁLAT EGY KÖNYVRŐL

Bognár Péter: *Bulvár*
Magvető, 2012. 104 oldal, 2290 Ft

I

„BONUM SEMENRE”, AZAZ „JÓ MAGRA” VÁLTOZTATTA NEVÉT A NÉZŐPONT INTÉZET

A *BULVÁR* hungarikum.* Csak itt és csak most alakulhatott ki, állhatott össze a magyar nyelvnek ez a képződménye, a magyar líratörténet, a magyar alternatív zenei dalszövegek, a magyar bulvár, illetve a magyar politikai és alap-törvényi bulvár nyelvhasználatának vegyítéséből – ennél magyarabb nem is lehetne. Egyszeri konstelláció voltukkal Bognár Péter versei to-

* 2011-es törvénytervezet, „a magyar nemzeti értékekről, a magyar nemzeti kincsekről és a hungarikumokról”: „Az Országgyűlés felismerve, hogy a) a nemzeti összetartozás, egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében hazánk értékeit össze kell gyűjteni és ápolni kell; b) a magyar történelem legnemesebb hagyományait és évszázados értékeit egy átfogó értéktárban kell összesíteni; c) a nemzeti örökség nagyrabecsülése és védelme hozzájárul az új generációk nemzeti hovatartozásának, nemzeti azonosságtudatának kialakításához; d) nemzeti örökségünk széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése mind az orszáгимázs erősítésében, mind gazdasági, kulturális teljesítményünk, természeti értékeink elismertetése szempontjából kiemelkedő jelentőségű; kinyilvánítja, hogy ezen értékeket az egyetemes értékek és az emberiség öröksége részének tekintli. A magyar nemzeti értékek és azokon belüli a magyar nemzeti kincsek és a hungarikumok nemzeti örökségünk megőrzendő és egyedülálló részét képezik, magyarságra, valamint a történelmi és a mai Magyarországra jellemző mivoltukkal, különlegeségükkel és minőségükkel jelentősen öregbítik hírnevünket, növelhetik megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világban.”

De I. inkább Borbély Szilárd legutóbbi tanulmány- és kritikakötetének címbeli kérdését: HUNGARIKUM-É A MAGYAR LÍRA? (Parnasszus, 2012.)

kéletesen tisztában vannak, és önfeledten játszanak a feszültséggel, ami a kortárs közegre adott válasz és az improvizatív szövegszerkesztés mozgékonyasága, illetve az irodalmi műként való rögzítés statikussága közt keletkezik. Mint ha azzal is kísérleteznének, meddig mehetnek el versként – mit bírnak el a költészetre vonatkozó normáink, mi az, ami belefér, mi az, amit a kortárs irodalom *mint intézmény* még befogad, „szentesít”. Bognár Péter lírai provokációinak elsődleges célpontja ugyanis: mindennemű szentesítés és institucionalizálás. (Van, ahol kudarcot vall a *BULVÁR*, de sosem akkor, amikor túllő a célon, ugyanis Bognár nagyon pontosan lő túl, virtuóz módon tolja ki a határokat, szélesíti a versbeszéd és a társadalomkritika terét. Ott hibázik, ahol alulmarad, ahol nyegle; ahol nem normaszegés, elvárásokkal való játék, hanem hanyagság a sablonötlet, az el-laposodó zárlat.) Ez a mindössze százoldalas könyv egyszerre fergetegesen jókedvű, álmatagon szemlélődő, közállapotunk és köznyelvi állapotunk tekintetében pedig radikálisan, a végsőkig kritikus és sötétén pesszimista. Sőt, brutálisan az.

Bognár kötetében groteszkül kavarog mindaz, ami a hétköznapjainkhoz kényszerűen hozzátartozik: konditeremben edző rendőrök, kvadozó vállalkozók, gyilkos keresztapák, Fidesz és Jobbik, mangalicák, kolostorok, lakóparkok, ÁSZ és APEH, a magyar „történelmi” egyházak képviselői, Harry herceg, önkormányzatok és szövívők stb. Mindezek a kötet egészét egybefogó krimittörténetben találkoznak. A *BULVÁR* kulturális jelként, nyelvi elemként értelmezi és használja őket. Ez felszabadító; jó tudni, hogy a hatalom és annak összes rekvizituma valójában nyelvi jel, amivel egy jó vers azt csinál, amit akar.

Bognár krimiimitációjában vállalkozócsaládok mérszárólják le egymást, a nyomozók az észlelésről és a felderítés kognitív folyamatairól mondanak lírai monológokat, és a személycse-re az ÁSZ élén is gyilkossággal oldódik meg (az elnök megöletti idősebbik fiát, hogy később a

fiatalabb kerülhessen a helyére). Mintha a várva várt új magyar krimi (hungarikum!) olvasnánk, a társadalmi erőszak groteszk tablóját – amire nemcsak azért vágyunk, mert az erőszakos bűntett és a felderítése élvezetet nyújt az arra fogékony befogadónak, hanem mert az erőszak-ábrázolás a fedésben maradó kortárs valóság feltárásának pontos eszköze. Az erőszaknak a fikcióban az a dolga, hogy szórakoztasson, borzongasson, élménnyé váljon; ha nem fikció, akkor pedig a rendőrségi és bulvárhírek karanténjában a helye. És akkor is borzongat, akkor is élmény, sőt, akkor is szórakoztat. Piaci áruvá szelídítjük, amelyre hatalmas a kereslet; és marginalizáljuk, mintha másodlagos hír lenne – mintha nem erőszak lenne minden. A BULVÁR posztmodern krimiparódiája kineveti ezt a félrenéző arisztokratizmust, de a leplezett kíváncsiságot, a véres hírekre való kیهezettséget, illetve azt a késztetést is, hogy elképzeljük „az embert a hír mögött”. A valóságra itt a túlzás utal, a törvényteleniségre a határt nem ismerő bűn – a nemi erőszakra a nemi erőszak. Ha bármit lehet, akkor a versben is lehet bármit: ez nem csak a közgépi időkben érvényes és sokatmondó játék a szöveg lehetőségeivel. Mindazonáltal, ami Bognárt e kérdések kapcsán a legjobban érdekli, az, úgy tűnik, a ma használatos, erőszakot elleplező beszédmódok funkciója, működése, szerkezete. Aképmutatás nyelve egyben az erőszak egyik eszköze is, ez derül ki a BULVÁR-ból. A *bulvár* tehát, ebben az értelemben, beszédmódot jelent, méghozzá a legáltalánosabbat, a leginkább szentesítettet, az elvárásoknak leginkább megfelelőt, amelynek az a célja, hogy fogyaszthatóvá domesztikálja a pusztítást, a tragédiát, a törvényteleniséget, a perverzitást. Ez jóval tágasabb nyelvi szintér, mint mondjuk az *Index Velvet magazinjától* a *Blikkig* és tovább terjedő tartomány. A bulvár, Bognár szerint, önálló nyelv, a tehetetlenség beszéde, amely újabb és újabb fordulatokat, körülírásokat termel ki; és hatalmi nyelv, amely öszszeszevárija a viszonypontokat, párhuzamos valóságkonstrukciókat kényszerít ránk. Álszent, hazug. A BULVÁR ezt a nyelvhasználatot viszi a végéig, az abszurditásig – a normalizálóból csinál normaszegőt. Túlírja, túlfeszíti, túljátssza a mindenhol felénk áradó tartalmatlan frázisokat, és így nemcsak az ürességükre nyílik rálátás, hanem a mögöttük fedésben maradó rettenetes tartalomra is.

Bognár Péter versei nem tesznek különbséget zsurnalisztikus és politikai bulvár közt – de nem is kell és nem is lehet különbséget tenni. (Lásd például a *hungarikum* kifejezést.) Ez utóbbi úgy uralta el a magyar politikai közbeszédet, hogy valódi politikummal már alig találkozunk. Ezen belül Bognárt a politikai kereszténység retorikája foglalkoztatja a leginkább – a hazugság kenetteljes és részletesen kidolgozott nyelve, mely kitűnő alapanyag e versekhez. Mindezek miatt, úgy vélem, ma Bognáré a legfrissebb és legradikálisabb metapolitikai líra, amely nem merevedik bele nyelvkritikai megfigyeléseibe.

Az IDÉN HALASICS TAMÁS VEHETI ÁT A RUDAT című szöveg egyszerre karikőrözza a hivatalos közlemények és a „nemzeti”-„családvédelmi” kezdeményezések retorikáját. De megkapja itt a magáét az a férfiközponti szemlélet is, amely a nőket birtoknak, eszköznek tekinti, és amelyet épp a családi értékekről szóló konzervatív bulvárbeszéd tart fenn:

„Halasics Tamás dunaszerdahelyi vállalkozó
Kapja idén a legjobb magyar apának és férjnek
Járó elismerést, a négy kiló
Huszonnégy karátos aranyból készült Rudat,
Jelentette be tegnap délután a MAMA
(Magyar Asszonyok a Magyar Asszonyokért).

A kúratórium 6:3 arányban úgy ítélte meg,
Hogy a 2011-es évben a jelölt férfiak közül

Halasics

Tett legtöbbet a speciális női értékek felismeréséért
És kibontakoztatásáért,
Hogy életünkben ne a fájdalom,
Hanem a megértés legyen a meghatározó elem.

Felesége méhrendszerét Halasics
Hatos betongyűrűvel vetette körül,
Az egyenként másfél méter vastag gyűrűk
Közé pedig gyapotot tömetett meg papírt,
Jelentette be tegnap délután a MAMA
(Magyar Asszonyok a Magyar Asszonyokért).”

Aztán elszabadul a szürrealitás logikája – de egy formai elem továbbra is feszesen a helyén marad; a páratlan versszakok zárata mindig: „Jelentette be tegnap...”, a párosaké pedig: „Hogy életünkben ne a fájdalom...” Semmiképp nem feledhetjük tehát, hogy variációs szövegkíséreltet olvasunk. Az ismétlés alakítja ki a BRUTÁLIS KETTŐS GYLKOSSÁG ÉRDEN indázó szerkezetét is.

A „hír”: „Varga Líviusz úr, fideszes honaty, / Étte-remtulajdonos, a budapesti éjszakai élet / Ismert szereplője / Szerelemfélétségből brutálisan meggyilkolta felesége szeretőjét, / Kobzos Ferenc Örs urat, / A Jobbik érdei szervezetének alapítóját.” Majd a feleség megsüttette a testet, Varga Líviusz egy kicsit evett belőle, végül az asszony őt is lelőtte. A történet Peter Greenaway A SZAKÁCS, A TOLVAJ, A FELESÉG ÉS A SZERETŐJE című filmjéből származik, ebbe tolu bele a mai magyar való. (Varga Líviusz egyébként a Quimby együttes tagja, a Quimby-dalszövegekből pedig többet is felhasznál a BULVÁR. A név itt elveszti referencialitását, bevonódik a játékba, éppúgy, mint a két párt elnevezése. Még ezt is meg lehet csinálni, Varga Líviusszal is, és olyan monstruózus jelölőkkel, mint például a Jobbik és a Fidesz.) Ebben a versben az ismétlés mindig a páros versszakok első három és utolsó sorában történik: „Félelem van a földön, / Az agy mélyéből följön a sírás, / És a térben jajgatásszerű nevetéssé lesz, / ... / És a térben jajgatásszerű nevetéssé lesz.” Úgy ellenpontozza ez a váltás a bulvárhír-imitációt, mint ahogy az ÁRAMÚTÉS VÉGZETT KÉT MUNKÁSSAL című szövegben a „tragikus munkaköri baleset” leírását siklatják ki a hirtelen felbukkanó bibliai idézetmorzsálok. Ezek tetőzik be a groteszk játékot – tartalmuk nincs, a szabadon engedett nyelv áradása hozza magával őket, mint egyfajta retorikai szélső értéket.

A BULVÁR diagnózisa szerint a politikai kereszténység retorikája nem is csupán az erőszak eszköze, hanem olyan verbális perverzión,* amely az elleplezést szerepjátékká változtatja. Minden önmaga ellentétébe fordul, az elkövető pappá válik, a tetteshez dicshimnuszokat zengnek, az esendő hatalom tévedhetetlenként szentesíti magát. És azért is perverzión, mert e beszédmód nem csupán ellephetetleníti az érveket, az argumentációt, hanem mert a hazugságot *imádat* tárgyává teszi. Bognár az OLETTKA ALÁERESZKEDÉSE AZ ÜVEGLIFTEL, a FEKETEMANGALICA-TENYÉSZTÉSBE KEZD DEBRECEN ÉS AZ IMÁDKOZZUNK című darabokban (az utóbbi kettő – az élete utolsó pillanataiban HIMNUSZ-t szavaló és virágápolási tanácsokat adó Herczeg Ferencné repetitív monológja mellett – a kötet két legerősebb verse) a politikai kereszténység retorikájából szentmise-paródiát csinál, tehát megint a végsőkig

viszi a szövegjátékot; ezt egészíti ki a KATASZTROFÁLIS ÁLLAPOTBAN A BUDAPEST–DEBRECEN VASÚTVONAL című vers, amelyben három „történelmi” és immár államilag is „bejegyzett” egyház főpapja, képviselője utazik közös benzines háttányon.

Bognár Péter a fiatal, kötet nélküli szerzőket elismerő Petri-díj 2011-es díjazottja, és ezzel azt a lehetőséget is megkapta, hogy első kötetét a Magvető jelentesse meg. De volt már egy kötet, amit csendben adtak ki, kis kiadónál, és csendben el is felejtettük, sőt, észre se vettük – magvetős könyve ezért igazi felfedezés. Mintha a játékszabályokat fessegető és átíró líra anarchiája megérintette volna a díjazókat is, így került a Petri-díj végül 2011-ben ahhoz, aki a politikai költészetben újat tud mondani. És érdekes módon Petrihez hasonlóan Bognár is kijelöli a társadalomkritika szférája mellett az *én* legprivátabb terét. Ám Bognárnál e szövegrétegek és szférák közt nincs átjárás. A BULVÁRban a közbeszéd stratégiáit imitáló és kijátszó darabok, illetve a krimiszál mellett olyan versek is szerepelnek, amelyek a személyesség törekény, belső tapasztalásaival, a tudattalan észleléssel foglalkoznak, a féllómmal, az érintéssel, a sejtésekkel, emlékezéssel, felejtéssel, városi térélményekkel. A különböző verstípusokat egyedül Bognár eljárásai kötik össze, az improvizatív, zenei megoldások, ismétlések és variációk, az asszociatív logika.

Egy-egy versben a zenei szerkezet olyannyira meghatározó, hogy akár egy kortárs abszurd opera vagy társadalmi varieté librettójában is el tudnám képzelni. Nem véletlen, hogy a Krétakör Színház FEKETEORSZÁG-ából származik a BULVÁR leghosszabb idézete, betoldása: a Lövedék monológja Tasnádi Istvántól, melyet Bognár az ISMERŐSÉVEL ITALOZOTT, VIZELÉS KÖZBEN FEJBE LÖTTÉK című nyitóversbe ágyaz be. A Krétakör improvizatív szövegei mellett Térey János és Borbély Szilárd költészetét tartom a kötet viszonypontjainak. Bognár Téreyhez a kortárs nyelvhasználatok mögött meghúzódó hatalmi viszonyok precíz bemutatásával kapcsolódik; ám az *én* Térey-féle mitizációját már nem találjuk meg nála. Borbélytól pedig az ismétléses struktúrák, a szerialitással való kísérletezés és természetesen a teológiai beszédmódokkal való játék vezet Bognárhoz, de anélkül, hogy nála ez negatív teológiává fordulna át. Ami pedig az erőszakábrázolást illeti: mintha Szorokin-da-

* L. a recenzió címét képező, 2013. január 7-i hírt.

lokot, könnyed Szorokin-etűdöket, -futamokat olvasnánk a BULVÁR-ban. Mindemellett a kötet rengeteg jelölt és jelületlen idézetet, áthallást tartalmaz (ezeknek a nem egészen hiánytalan listájával már a copyrightoldalon találkozunk). Bognár fittyet hány a szövegközi kölcsönzéssel kapcsolatos közmegegyezésre: ragaszt, kever, átír, átemel; még saját magától is lop, régebbi verseiből csinál betoldásokat. A nyelv radikális akadálymentesítésének része ez is.

Az ismétlés elveszi a kritika élet, domesztikálja a kritikus humort. Ami a határt feszegeti, idővel szövegtermékké válik, már nem újítja meg, hanem kielégíti az elvárásokat – remélem, hogy Bognár Péter költészetének zsigeri anarchiája mégis megőrzi magát.

Szűcs Teri

II

TISZTÁZATLAN BESOROLÁS

Bognár Péter világa hideg, kemény és ésszerű, mint a krómácel konyhafrontok, verseskötete semmilyen értelemben sem szokványos.

Borbély Szilárd fülszövege így hangzik: „Az utóbbi évek talán legerősebb költői hangja. Végre megint úgy tűnik, valamire mintha használható volna az avitt líra. Nem csak arra, hogy költők egymást olvassák, plusz még néhány ügyeletes kritikus. Bognár Péter szemtelen és tehetséges. Veszélyes kezdés, mert a magyar irodalom egyiket sem szereti. Főként ezt a két dolgot együtt. Údítóan pimasz. És az a szertelenség sugárzik belőle, hogy a nyelvvél való játék egy jó buli.” Ezekkel a mondatokkal nehéz lenne vitatkozni, annál is inkább, mert elég elnagyoltak – hiszen Varró Dánieltől Kemény Lilin át Petrik Ivánig bármelyik tehetséges költő első (vagy, mint Petrik esetében, még meg sem jelent) kötetéről elmondhatók volnának –, bár ez nem baj, hiszen nyilvánvalóan reklám céljából íródtak: hogy miután a reménybeli vásárló az érdekes cím miatt a kezébe vette a boltban a könyvet, lapozzon is bele.

Bulvár, pimaszság, játék, buli – ilyen kedvcsináló után mindenesetre éri majd némi meglepetés az olvasót, a reménybelit. Bognár ugyanis nem pimasz, hanem brutális, nem a bulváros tónust veszi át a tabloidokból, hanem a témákat, és a buli is csak annyira hangulatos, mint egy menekülttábor: a játék vére megy.

Igaz, arra, hogy Bognárnak brutálisak a témái, még akár legyintheznénk is – hiszen már a korábban oly kedélyes James Bond-filmek is erőszakosak –, csak hogy a témákat brutálisan is dolgozza fel. Az erőszak Homérosz óta nem újdonság az irodalomban, de hirtelen egyetlen kortárs költőt sem tudnék mondani, akinél ennek témája olyan kevésbé volna átesztétizálva, mint Bognárnál. (A kivétel talán épp Borbély Szilárd; az nem esztétizálás, amit ő csinál, hanem metafizika.) A BULVÁR-ban a gyilkosság, a megerőszakolás éppen az, ami a bulvársajtóban: gyilkosság és megerőszakolás. A költő objektívje éppoly elviselhetetlenül közel megy az áldozathoz, mint a paparazzóké, sőt még közelebb, mert itt-ott valósággal behatol a szereplőibe.

Ezen még az sem változtat, ha mindez, jobban megnézve, inkább csak a könyv egyik feléről mondható el, azokról a versekről, amelyek egy gyilkosságsorozat és az azt követő nyomozás körülményeibe avatnak be (már amennyire). Illetve ezek között is van néhány, amely a szakrális és a hétköznapi ötvözésének más korokban és másoknál már bevált eszközével hat (például az OLETTKA ALÁERESZKEDÉSE AZ ÜVEGLIFTTEL). Ezzel az eszközzel korábban Hollósvölgyi Iván ért el komikus hatást, újabban pedig például Vörös István használja. (Igaz, míg Bognárnak a hosszú sorok végét mintegy cifrázza ki-é-é-nek-lő-ő OLETTKA ALÁERESZKEDÉSE... vagy IMÁDKOZZUNK című verse a misekánon bevezető részének, a *praefatió*nak a tipikus dallammenetét imitálja, addig Vörös említett versei vagy Hollósvölgyitől például A JÓ SZPONZOR – „Az Úr az én szponzorom, nem szűkölködöm. / Fűves golfpályákon relaxál engem, / feszített víztükrű medencékhez terelget” – nyilvánvalóan zsolttárosak.)

Talán nem független ettől a jelenségtől, hogy a kötet legtöbb versét nem nagyon lehetne elszavalni. (Recitálni, oratóriumszerűen előadni nagyon is, de elszavalni közülük csak viszonylag keveset.) Az INTENZÍV HAVAZÁS KEZDŐDIK című vers, amelyben a páros sorok a páratlanoknak hol az azonosságig szöveghű, hol némileg különböző változatai, éppoly kevésbé él meg előadva, mint – más okokból bár – mondjuk az ID. HERCZEG FERENC I. című darab: „A szoba üres, / A szemközti épület homlokzata üveg, / Ennek az épületnek a homlokzata is üveg, / Az ágy mellett a telefon néma. // A férfi az ágyon ül, / Az ajka repedt, a hangja / Prüszkölésszerű, hangtalan csuklás, / Ingujja retkes, vizes rongy. // A víz hatórás jégvíz, / Felszíne

mozdulatlan, rétegei tiszták. / Alján a szennyeződés érintetlen, / A külvilágtól elzárt felület.” A szavalthatatlanság persze nem a retorikus előadásmód (van másilyen is?) lehetetlenségét jelenti, hanem csak annyit: a vers önmagában nem áll meg a lábán, mert ahhoz, hogy az értelméhez való hozzáférésben egyáltalán reménykedni lehessen, vagy hogy legalább – a szónak bármely értelmében – szórakoztatónak találjuk, szükség van az egész kötet kontextusára. Annál érdekesebb, hogy a könyvben a mottó utáni első szöveg, a JÁTSSZÁK című szereplőlista a maga nagyon érdekes megoldásaival – „Lövedék – lopott, középkorú polgár [...] Harry herceg – angol trónörökös, fiatalabb polgár, első számú terrorcélpont [...] Fekete mangalicák – középkorú polgárok” – versszerűbb, de legalábbis önmagában élvezhetőbb, mint a kötet jó néhány, magát önálló versként tételező darabja. (Ami itt a sok, „polgár”-t illeti, ezek mintha nem elsősorban egy – lejárt szavatosságú – politikaimarketing-szótárból, hanem az antik vagy akár a Shakespeare-drámák színlapjáról volnának átemelve. Ami pedig Harry herceget: az angol királyi családot Hollósvölgyi Iván vezette be az újabb magyar irodalomba VIGYEN KI ENGEM ANGLIÁBA, LORD! című versével: „*Legyél anyám helyett anyám, Erzsébet, / és te légy apám nevében gyám, Fülöp, / nemes szülők híján tévútra térek / még, s ha így megy ez tovább, kikészülök.*”)

A BULVÁR versei között a szavalthatóság talán nem egészen külsődleges szempontján kívül azon az alapon is különbséget lehet tenni (a ciklusokra nem oszló kötet maga kelti fel az olvasóban az efféle rendcsinálási igényét), hogy mennyiben kapcsolódnak az említett gyilkosságokhoz, illetve a nyomozáshoz. A többé-kevésbé ezekkel összefüggő darabok mellett a könyvben olyan versek is olvashatók, amelyek a cselekménnyel csupán laza kapcsolatban állnak, és inkább csak az ennek háttérül szolgáló társadalomról nyújtanak antiutópisztikus víziót, illetve szerepelnek a kötetben a hagyományos költői megszólalás vonásait hovatovább jellegadó mértékben magukon viselő versek is. Mindezeket vagy majdnem mindezeket a szólalmokat egyetlen versbe komponálva előlegezi meg az első, tizenegy oldalas, polifonikus, szuggesztív és, mint a kritikák rendre megjegyzik, Tasnádi István és a Krétakör FEKETEORSZÁG-ának Lövedék-epizódjára feltűnően nagymértékben támaszkodó vers, az ISMERŐSÉVEL ITALOZOTT, VIZELÉS KÖZBEN FEJBE LÖTTÉK. Ezt az „újraírást” érin-

ti Molnár Dávidnak az *Irodalmi Jelen* honlapján megjelent rendkívül alapos, a kötet számos intertextuális összefüggését megvilágító kritikája is. A cím – PLÁGIUM VAGY READY MADE – kissé félreviszi ugyan az értelmezést, mert Bognár versei nem olyanok, mint Duchamp piszoárja, amennyiben nem arról van szó, hogy ezek talált szövegek lennének, amelyeket pusztán a művész címadó gesztusa és az irodalmi tér ruházna fel a műalkotás minőségével. Épp ellenkezőleg: mint egy internetes kommentíró („stupidlovesong”) írja, „a *Bognár-versek működése pont az inverze a readymade-nek (talált tárgy + saját cím helyett saját vers + talált cím), szerintem ez így nem ugyanannak a dolognak egy pontosításra nem szoruló alete*”. Bognár módszere tényleg inkább magritte-os. Ahogy Radnóti Sándor írja a HAMISÍTÁS-ban: „*Míg Duchamp ready made-jei a mindennapi használati tárgyaktól való megkülönböztethetlenséggel kísérleteznek, addig Magritte illuzionista művészete a képet a hasonlatosság köré vonja, tiükörré teszi, majd nem szűnő leleményű concettivel, ötletekkel vonja ki az érzéki tapasztalat köréből.*” Ahogy a festett pipa Magritte-nál „nem pipa”, úgy a Herczeg Ferenc nevű szereplő Bognárnál nyilvánvalóan nem azonos a hasonló nevű íróval, és Varga Líviusz „*fideszes honatya, / Étteremtulajdonos, a budapesti éjszakai élet / Ismert szereplője*” sem a – kötetben különben többször megidézett – Quimby zenekar tagjával. Az ISMERŐSÉVEL ITALOZOTT...-ba mintha épp úgy lenne beillesztve (vagy ráillesztve?) egy nagyszerűre sikerült Szép Ernő-hommage – „*Galambok következtek alattam, / Én meg rájuk bámulva haladtam, / El a Tékóm előtt, a templom előtt, át a zebrán. [...] A lábuk, vagyis a meztelen törzsük nyújtózkodott, / Rezgették, mozgatták a lombjaikat, / Mintha ők – hajszálgöyökéig gyönyörben állva – / Egymás boldogsága miatt volnának kitalálva*” –, mint Magritte LE BOUQUET TOUT FAIT című festményén a férfi hátára Botticelli TAVASZ-ÁRÓL Flora alakja.

Molnár Dávid helyesen emeli ki, hogy Bognár versei többnyire nem szépek. Tényleg elgondolkodtató, hogy miközben a modern képzőművészet legérdekesebb alkotásai lemondani látszanak a szépség – végső soron talán a természeti szépre visszavezethető – fogalmáról, a költészet mintha kevesebb fogékonyságot mutatna az ilyen intellektuális megfontolások iránt. (E téren jellemző, hogy a kortárs versekben a megszólaló lírai én rendszerint szimpatikusan mély érzésű, de legalábbis szerethetően esendő.)

A BULVÁR versei tehát jellemzően nem szépek, de ami érdekesebb – erről korábban már volt szó –, sokszor nem is versszerűek. A kötet esztétikai becsét ugyanakkor nehéz lenne tagadni, ami azt jelenti, hogy Bognár igen szerencsésen tágitja ki a költészet határait, vagyis oda is képes verset írni, ahol korábban nem gondoltuk, hogy vers lehetne. Helyesebben verseskötetet ír nem versekből. Bár talán ez sem ilyen egyszerű, mert a kötetben nemcsak az önmagukban ritkán megálló nyomozós szövegek olvashatók, hanem néhány olyan különös darab is, mint a szűznemzéssel született pörölcápáról vagy az Állami Számvevőszéket afféle észak-koreai diktatórordinasziaként irányító családról szóló vers, illetve jócskán vannak határozott lírai énhöz köthető költemények is.

Ismeretesebb korábbi, emlékeztető kísérletek a magyar irodalomból a „líraiatlan” (de nem feltétlenül avantgárd) líra megteremtésére. Beck András például nemrég nagyszerű cikksorozatban fedezte fel Karinthy ilyen versnek is értelmezhető NIHL című remekművét. (Egy idézet belőle, szinte találomra: „Bíró beszélt a neoimpresszionizmusról, / Én mondtam: mindent abba kell hagyni: / A művészetnek ne legyenek korlátai – / Se ütem, se vonal, se szín.”) „A NIHL nem a költészet hangján szól, írásmódjában nincs semmi irodalmias” – írja Beck a *Holmiban* (2011. május) megjelent cikkében. De Kálnoky egészen más típusú, bőbeszédű, anekdotikus Homálynok Szaniszló-versei is idesorolhatók. Bár ha figyelmesen megnezzük, a költő ezekben a komótos parlandóban előadott művekben is jócskán él a hagyományos költőiség eszközeivel. Az ELSŐ OLVASÓTERMEM című, rendkívül prózaian kezdődő vers („1919 nyarának elején tanyára küldték a hétéves kisleányt”) például hosszadalmas környezetrajzzal indul, és csak több mint harminc sor után tér vissza a főszereplőre: „Szóval, unatkozott a kisleány, s hallgatta a konyhában a legyek / halálos zümmögését a szalagforma légyapapír kárpadján / vagy a fúrjangos üvegcspadákban, hová az ecetes víz szaga / csalogatta az ostoba rovarokat / (abba is fulladtak belé).” Itt szerepel a versben először metafora (a légyapapír kárpadján), feldúsulnak a hangzóösszecengések (az idézet első és második sorában a szavak belsejében l hangok, a szavak elején h-k és k-k), illetve a „halálos zümmögés” szókapcsolatban is van valami költőiként megragadható szokatlanság. Ami pedig a NIHL-t illeti, mint Keresztesi József e sorok írójának e-mail-

ben kifejtette, nagyon is van egy irodalmias és e minőségében a hatás szempontjából nélkülözhetetlen része a versnek: „úgy látom, hogy amikor a [...] végén bejön a szél veszekedve, ez a három sor elemeli az egész szöveget a radikális antiköltészettől, és ez a tradicionális – bár parodisztikus – megszemélyesítés valamiféle nehézkedési pontot vagy ellensúlyt képez ennek. Ellenpróba: takard ki ezt a három sort: »Akkor egy szélroham jött veszekedve / És bevágta az ajtót. // A szélnek mondtam egy gorombaságot« – és úgy olvasd el a verset. Abszolút megváltozik az egész!”

Bognár sem írta ki a lírát a kötetéből: a lírai én nagyon határozott hangját használó olyan versek nélkül, mint az életről és halálról nagyon szépen szóló KOKAIN SZÁLL A SPANYOL LEVEGŐBEN, vagy a még szebb – furcsa címével egyébként egy életveszélyesen korán világra jött újszülöttről szóló hírre utaló – GÖTTINGEN, 300 G, 25. HÉT című vers, a könyv sokkal egyeneműbb és sokkal laposabb is lenne.

A kötet utolsó versszakában a gyilkossági nyomozók megtalálják a bizonyítékot – amiről annyi tudható meg, hogy „kicsi, sokkal kisebb, / mint várni lehetett volna” –, az ügyek megoldása mégis homályban marad. A krimiről tehát kiderül, hogy – mivel nincs érdemi megfejtése – nem krimi, bár végig akként kellelte magát. Arra mindenesetre nagyon alkalmas ez a szál, hogy rejtélyessége és brutalitása révén megteremtse a többi vers hangulati háttérét. Jó néhány vers ugyanis e nélkül a háttér nélkül csak egy szatirikus ötlet szellemes megírása lenne, így például az, amelyikben egy dunaszerdahelyi vállalkozónak mint „a legjobb apának és férjnek” négykilós, aranyból készült rudat ad át egy nőszervezet, vagy az, amelyikben az esztergomi érsek, egy református püspök és az országos főrabbi benzines hajtányon indul el az elszigetelt Debrecen felé, kétnapos bójittel és imával könyörögve „Magyarország fennmaradásáért” (bár „a hajtányt a legkisebb gyanús jelre visszafordítják, / Mivel nem lehet tudni, / Hány ember lakik arra, és kik ők”). Bizonys kifogások az erősebben lírizáló versekkel kapcsolatban is megfogalmazhatók. Az ambiciózus című ÓDA kezdete elég olcsó poén („Itt ülök ezen a csillámló támfalon, / És nem oly nehéz”), a közepén a szerelem és a fekete lyuk közötti összefüggés taglalása pedig „szökési sebesség”-estül, „gravitációs szingularitás”-ostul, eléggé túl van írva. Egyáltalán, a helyenként szinte a József Attila-i „Sül a hús, enyhítse étvágyad” szobakonyhás intimitású idilljét felidéző

szerelmes versek kissé idegenül szólnak ebben a kötetben.

...A jótékony szerkesztői figyelem ezen a ponton arra emlékeztette az alkalmi kritikust, hogy a szerelmi témájú versek „*a kötet szerkezetébe képek-ként vannak beillesztve*» (»180×180 cm, olaj, vászon, laparany« *stb. alcímmel*), három egymás után, ahogy később a *HOL VAN VALAMI című Prufrock-átírat is, a 94–95. oldalon*”. Kritikájában ezeket Molnár Dávid is regisztrálja: „*A kötetben egyébként is jelentős szerepet játszik a háttér. A szöveget aláfestő kísérőzeneként »hallható« Parov Stelar, háttérképként szemlélhetők Gustav Klimt festményei (A csók, az Életfa, A három életkor, a Remény I. és A szív), amelyeket a címek alatt megadott méretek és technikai adatok alapján ismerhetünk fel*”. Idetartozik tehát A DÉLELŐTT BEKERETEZÉSE is (mérétei alapján ez felel meg a REMÉNY I. című festménynek), amely már címével is mintha arra utalna, hogy ezek a versek elkülönülnek a kötetben belül – talán nem háttérként, hanem – zárványszerűen, mintegy külön művészi világot alkotva.

Mindent egybevetve, Bognár Péter „*tisztázatlan besorolást*” kötete (A KVAD című vers szerint ilyen jármű a kvad) a szöveg minden szintjén rendkívül gazdag invencióban, külső és belső utalásaival pedig teljesen átgondolt benyomást kelt, úgy érzem, többnyire még az is hasznosul esztétikailag, ami nem feltétlenül pozitív értelemben zavarba ejtő benne.

Kőröcs Imre

TÖPRENGÉSEK EGY ÉLŐMŰ FÖLÖTT

*Kemény István: Állástalan táncosnő.
Összegyűjtött versek 1980–2006
Magvető, 2011. 482 oldal, 3480 Ft*

*Kemény István: A királynál
Magvető, 2012. 72 oldal, 2290 Ft*

A 2011-ben fél évszázados költő számvetéseként és ünnepeléseként készült el az ÁLLÁSTALAN TÁNCOSNŐ. ÖSSZEGYŰJTÖTT VERSEK 1980–2006 című kötet, amely a szerző számára alkalmat teremt (het)ett eddigi verstermésének összegyűjtésére, évszámokkal, dátumokkal való egyeztetésére,

ellátására. Az ÖSSZEGYŰJTÖTT VERSEK az eddigi kötetkompozíciók szerkesztettségével, megkomponáltságával szemben egy új, a versek befogadására és a teljes Kemény-oeuvre-re következményekkel járó másféle koncepciót érvényesít: az időrend uralmát. Az ÁLLÁSTALAN TÁNCOSNŐ megjelenése gesztusok parolája – egyfelől a szerzői „felkínálás” gesztusáé, amely egyfajta nyíltsággal tárja ki eddigi életművét, költői műhelyének bizonyos titkait, mintha fiókjában, naplóiban engedne kotorászni, másfelől a Kemény-versek befogadói, mondhatni, rajongótáborra, felé tett – kiadói, szerkesztői – gesztus, mely látni akarja és látni engedi e költészet eddigi teljességét egy újfajta fénytörésben. Ám mind az első ránézésre kedves „alkalmi könyvtett”, mind az érdekes vállalkozásnak tűnő koncepció s mindennek megvalósítása kérdéseket vet fel, olyanokat, amelyeknek elrendezése, megvalósítása kapcsán (újra) szemrevételezhető a Kemény-líra és -receptió egésze.

Az ÁLLÁSTALAN TÁNCOSNŐ az 1980 és 2006 között keletkezett versek összegyűjtésére vállalkozik, hangsúlyozzuk: 2011-ben, így az utolsó négy-öt év verstermése értelemszerűen kimarad a kötetből, amit óriási nagyvonalúságnak, „pazarlásnak” tarthatunk, mintha a magyar kulturális viszonyok közt, de egyébként is, oly gyakran nyílna lehetőség összegyűjteményes kötetek kiadására. Azt érteni vélem, hogy nem kívánták (szerző és/vagy kiadó) a legutóbbi Kemény-kötet, az ÉLŐBESZÉD (2006) óta keletkezett verseket hozzácsapni a gyűjteményhez, hiszen ezeknek a verseknek is jár egy cikluselv alapú első megjelentetés; s az üzleti szempontokon túl valóban nem lett volna szerencsés – a Kemény-életműre és a versekre nézve – a hozzátoldós, az ÁLLÁSTALAN TÁNCOSNŐ időrendi koncepciójába beleprésselt megoldás. Ugyanakkor jól látható, hogy a legutóbbi évek versanyaga a gyűjteményes kötet készültekor már szinte teljesen készen állhatott, amit A KIRÁLYNÁL című kötet 2012-es megjelenése mutat. Az kevésbé zavar, hogy a kiadó így két verseskötettel üzletelhet, hiszen a piacról él, és költői-szakmai intenciók és megfontolások is azt erősítik, hogy két külön kötetnek kellett készülnie és megjelennie, mégis az olvasók jártak rosszul. Egy olyan összegyűjtött kötetet kaptak, amely mégis hiányos, a kerek évfordulóra készült gesztusértékű gyűjtemény öt évvel meg rövidült, tehát épp alkalmi-ünnepi funkcióját